

Dieu n'est pas en vacances

Daan Thoomes

Een herfstvakantie in Zwitserland is een bijzondere ervaring. Er zijn doorgaans minder toeristen dan in de zomer en het is meestal mooi rustig herfstweer. Op de bergtoppen ligt soms een laagje poedersneeuw en de berghellingen zijn in herfstkleuren, want behalve naaldbomen staan er ook veel loofbomen.

Tijdens de vakantie is het goed om even tot rust te komen, een paar weken vrij te zijn van de vele terugkerende plichten en in een andere omgeving te doen wat je graag doet. Dat is wat een mens zo nu en dan nodig heeft en waar hij of zij ook recht op heeft. En dan wenst een dominee in een klein kerkje in een klein plaatsje ergens in de bergen je toe dat die vakantie een ontspannen periode zal zijn met zo mogelijk ook stichtelijke ervaringen. Goed bedoeld natuurlijk, maar hoe zal dat zijn? Wandelen in de bergen kan zeker ontspannend en opbouwend zijn maar is dat dan tevens een religieuze ervaring? In de vakantie wilden we toch zo graag eens even los van alles zijn?

Een lege hemel

Wie een bergwandeling maakt, wordt vaak getroffen door het ontzagwekkende van de natuur. Indrukwekkend zijn de hoge bergen en verrassende vergezichten, maar ook de vriendelijke ogende bloeiende alpenweiden en kabbelende beekjes. Soms is er een stilte die anders aan doet dan in het laagland. De filosoof Schopenhauer (1788-1860) sprak over de ervaring in het gebergte als een *overschrijdende ervaring*: een ervaring die je doet beseffen dat er méér is dan alleen het waarneembare. Hij noemde dat *het betere bewustzijn*. Toch bracht hem dat niet dichterbij God, want in zijn filosofie voelt de mens zich overgeleverd aan blinde krachten en de hemel blijft leeg. Een bergwandeling hoeft dus niet noodzakelijk te leiden tot een religieuze ervaring.

Al ten tijde van de Verlichting bekleemtoonden filosofen als Denis Diderot (1713-1784) en David Hume (1711-1776) in de toen beroemde Parijse salon van de atheïstische baron Paul-Henri Thiry d'Holbach (1723-1789) dat de wereld slechts bestaat uit talloze atomen die op een oneindig complexe wijze met elkaar gerelateerd zijn. Daarbuiten en daarboven bestaat niets. Geen inherente zin, geen hoger doel in het leven dan het overleven zelf. Geen leven na de dood, geen God. Volgens Holbach moet de natuur dan ook niet gezien worden als een

moreel universum, maar als een blind mechanisme. De wereld kan het beste begrepen worden als materie en beweging, beheerst door noodzakelijkheid en oorzakelijke verbanden, Het zal duidelijk zijn dat dit denken onverenigbaar is met het zoeken naar goddelijke openbaring. Van een bergervaring moet dan zeker niets méér verwacht worden dan wat een wandeling in de natuur geeft.

Verwondering

Hoe tegengesteld is de metafysische zienswijze. Daarin kan een bergwandeling soms inderdaad iets hebben van een ‘overschrijdende ervaring’. In de stilte van het hooggebergte ervaart menigeneen dan iets van Gods nabijheid. Het hoeft dan zeker niet altijd te gaan om het reusachtige in die overweldigende natuur. Een klein bloeiend plantje dat dapper zijn weg zoekt in een kale rotswand, roept verwondering en vertedering op. Alpenmarmotten die lijken te spelen hoog in de bergen, en een gems die onbevangen zijn dorst lest bij een beek, roepen het beeld op van een andere wereld. Genoeg om je telkens weer over te verwonderen. Door alle indrukken kan zo’n bergwandeling ook voor kinderen een onvergetelijke ervaring worden. Volgens de grote theoloog Friedrich Schleiermacher (1768-1834) ontstaat het godsbesef vaak op zulke momenten en is het voor het godsdienstonderwijs belangrijk om aan te knopen bij dit soort ervaringen. Daarmee pleitte hij niet voor een natuurgodsdienst, maar accentueerde hij het belang van religieuze en ethische ervaringen voor het christelijk geloof. In het primaire godsdienstonderwijs is het, volgens Schleiermacher, dan de kunst om die eigen ervaringen te verbinden met de verhalen uit de Bijbelse geschiedenis.

Op weg

Minder verheffend is de meedogenloze kant van de natuur die helaas ook bestaat. Goed is het dan om te beseffen dat de goddelijke openbaring niet vereenzelvigd moet worden met de natuur. Want door het Woord van God, zo beklemtoonde Karl Barth (1886-1968), weten we dat we op weg zijn van het *rijk van de natuur* naar het *rijk van de genade* dat met de natuur in strijd is, want die is vaak genadeloos. En dat is een hoopvolle gedachte. Ondanks mijn aanvankelijke scepsis kwam tijdens de vakantie het *opbouwende* dus toch zo nu en dan aan de orde. En het *ontspannende* eveneens want het wandelen in de bergen is bovenal een plezierige bezigheid.

Literatuur

Philipp Blom, *Böse Philosophen. Ein Salon in Paris und das vergessene Erbe der Aufklärung*. Carl Hanser Verlag, München 2011, pp. 14 en 207-209

Dick Boer, *Een heel andere God. Het levenswerk van Karl Barth (1886-1968)*. Narratio, Gorinchem 2002

Rüdiger Safranski, *Arthur Schopenhauer. De woelige jaren van de filosofie*. Tirion, Baarn 2002

Daan Thoomes, Godsdienstige vorming bij Schleiermacher. In: *Theologisch Debat*, 5de jaargang, maart 2008, pp. 45-51 (<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/218757>)

Illustratie: *Wandern in Graubünden. Rund ums Albulatal*. Graubünden Tourism

Dr. Daan Thoomes is wijsgerig en historisch pedagoog en gepromoveerd op een proefschrift over de opvoedingsfilosofie van Friedrich Schleiermacher. Hij is gepensioneerd afdelingshoofd van de Universiteitsbibliotheek te Utrecht en docent pedagogiek aan de Hogeschool Rotterdam.

Gepubliceerd in: *Woord & Dienst. Opiniërend magazine voor Protestants Nederland*, vol 72, nr. 10, oktober 2023, pp. 32-33. Thema: Kleur.